

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ

ОН-ЛАЙН ДОПИТВАНЕ ЗА ЕКСПЕРТНО АПРОБИРАНЕ НА МЕХАНИЗЪМ ЗА УЧАСТИЕ НА МСП ПРИ СЪЗДАВАНЕ, РЕАЛИЗИРАНЕ И НАБЛЮДЕНИЕ НА МЕРКИ ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ И ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА КРИЗИ КАТО ТАЗИ ОТ COVID-19

АНАЛИТИЧЕН ДОКЛАД

2023 г.

Проект „Мисли първо за малките при кризи!“ се осъществява от Института за политики за малки и средни предприятия с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Добро управление“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

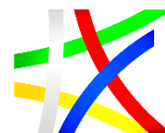
<https://www.eufunds.bg/>

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	3
I. КОНТЕКСТ НА ДОПИТВАНЕТО	4
II. ЦЕЛИ НА ОН-ЛАЙН ДОПИТВАНЕТО	4
III. ДАННИ ЗА ОН-ЛАЙН ДОПИТВАНЕТО	5
IV. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ДОПИТВАНЕТО	6
1. Брой, вид и специфики на най-сериозно засегнатите МСП от локдауна по време на пандемията от COVID-19	6
Отговори група 1. „Почти всички МСП“	6
Отговори група 2. „Трудно е да се прецени“	7
Отговори група 3. „Най-засегнатите сектори са ...“	7
Отговори група 4. Данни и изводи от ИАНМСП	9
2. Най-непосредствените рискове за МСП, произтичащи от локдауна 10	
Отговори група 1. „Конкретно за непосредствени рискове“	10
Отговори група 2. „Общо за непосредствени рискове“	11
Отговори група 3. Данни и изводи от ИАНМСП	12
3. Отрицателни въздействия в средносрочен и дългосрочен план за МСП от локдауна	14
Отговори група 1. „Накратко за отрицателните въздействия“	14
Отговори група 2. „Подробно за отрицателните въздействия“	15
Отговори група 3. Данни и изводи от ИАНМСП	16
4. Възможности държавата да предвиди смекчаващи мерки, или по-леки решения, адаптирани за МСП при въвеждането на локдауна	18
Отговори група 1. „За облекчените мерки за МСП в резюме“	18
Отговори група 2. „За облекчените мерки за МСП в детайли“	18
Отговори група 3. Данни и изводи от ИАНМСП	20
5. Необходимост държавата да се допита до МСП относно мерките и ефектите, свързани с локдауна	21
Отговори група 1. „И да, и не накратко“	21

Отговори група 2. „Да, защото ...“	21
Отговори група 3. Данни и изводи от ИАНМСП.....	22
6. Наличието на предварително подготвени механизми, мрежи и контакти на МСП и техни организации ще позволи ли на държавата да взема по-открити и ефективни бъдещи решения при кризи и ако „да“, защо и как?	23
Отговори група 1. „Да, накратко“	23
Отговори група 2. „Да, с аргументи...“	23
Отговори група 3. Позиция на ИАНМСП	25
7. Още по темата	26
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	29

ВЪВЕДЕНИЕ

Он-лайн допитването е обявено като част от проект „Мисли първо за малките при кризи!“, който се реализира с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Добро управление“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд. Проектът се осъществява от Института за политики за малки и средни предприятия и Центъра за оценка на въздействието на законодателството и е в изпълнение на Национална стратегия за малките и средните предприятия за 2021 - 2027 г.

Основните цели на проекта са установяване на степента на включване на бизнеса, в частност на МСП, в процесите по разработване, изпълнение и мониторинг на политики и мерки, свързани с предотвратяването и преодоляването на кризи и предлагане на конкретни практически решения, насочени към постигане на по-високо качество на публичните политики и създаване на по-добра регулаторна среда за МСП.

Допитването е осъществено с подкрепата на Министерство на икономиката и индустрията, отдел "Политика за МСП", Дирекция "Икономическа политика". Допитването получи допълнителна подкрепа с предоставянето на становище и данни от Изпълнителната агенция за насърчване на малките и средните предприятия (ИАНМСП) от проведени по нейно възлагане изследвания „Ефектът COVID-19 върху МСП в България – интервюта с компании“ от 2020 г. и „Състояние на малкия и средния бизнес в България и последиците за сектора от COVID-19“ изготвено от Института за икономическа политика от 2021 г.

Основното предназначение на допитването е експертно апробиране на разработения по проекта Механизъм за участие на МСП в процеса по разработване, изпълнение и мониторинг на мерки за предотвратяване и преодоляване на кризи, подобни на пандемията от COVID-19.

Ключовата цел на Механизма е да допринесе за разрешаването на проблемите и нуждите на администрациите, малките и средните

предприятия и неправителствените организации, представляващи интересите на МСП, като предложи ясно структурирана процедура, която бързо и ефективно да включва и отчита мненията и съображенията на МСП в процеса по въвеждане, изпълнение и мониторинг на мерки за предотвратяване и преодоляване на кризи, подобни на пандемията от COVID-19.

I. КОНТЕКСТ НА ДОПИТВАНЕТО

Различните измерения на ефектите на кризата, свързана с COVID-19 и многократните „локдауни“ върху различните сектори и организации все още не са напълно изяснени, но е факт, че малките и средните предприятия бяха силно засегнати от нея, както на съюзно, така и на национално ниво. В кризисна ситуация, в която решенията за въвеждане, изпълнение и мониторинг на мерки са взимани при съкратени срокове, традиционните инструменти за качествено регулиране, каквито са оценката на въздействието на законодателството, МСП-тестът и обществените консултации не са напълно приложими в познатите си форми.

И към настоящия момент, когато кризата вече се счита, че е отминала и е почти забравена, у нас липсва интегриран подход за по-добро регулиране в кризисни ситуации, при който по един прозрачен и открит начин да бъдат отчитани и балансирани интересите на всички заинтересовани страни.

II. ЦЕЛИ НА ОН-ЛАЙН ДОПИТВАНЕТО

Експертното апробиране на Механизма за участие на МСП при създаване, реализиране и наблюдение на мерки за предотвратяване и преодоляване на кризи като тази от COVID-19 се провежда във формат

он-лайн допитване до панел от предварително набелязани експерти, експертни организации, работещи в областта на политиките за МСП и организации на МСП от различни икономически сектори и части на страната. Неговите основни цели са:

1. тестване в реална среда на бърз механизъм, който насърчава и позволява на администрацията да включва активно МСП в процесите на вземане на решения за регулиране в кризисни ситуации, когато експедитивността е ключова;

2. стимулиране и повишаване на активността на участието на МСП във въвеждането, изпълнението и мониторинга на политики и законодателство, създавани за предотвратяване и справяне с кризисни ситуации и

3. насърчаване на взаимодействието между администрацията и бизнеса при вземането на решения относно публичните политики.

III. ДАННИ ЗА ОН-ЛАЙН ДОПИТВАНЕТО

Он-лайн допитването е проведено в периода 04.09.2023 г. – 25.09.2023 г. като обявено в самостоятелен раздел от страницата на проекта, където са публикувани и всички относими за него документи на български език:

I. Основни документи:

1. Консултационен документ МСП;

2. Въпросник и

3. Механизъм за участие на МСП в процеса по разработване, изпълнение и мониторинг на мерки за предотвратяване и преодоляване на кризи, подобни на пандемията от COVID-19.

II. Допълнителни документи:

1. Социологическо изследване „Ролята на българските МСП при въвеждането на мерки, свързани с пандемията от COVID-19“;

2. Последваща оценка на въздействието спрямо МСП на рамката от ограничителни и компенсаторни мерки, свързани с пандемията от COVID-19;

3. Сравнително проучване на участието на МСП при разработването, изпълнението и мониторинга на предприетите ограничителни противоепидемични мерки и икономическите мерки за подкрепа в ЕС.

Он-лайн допитването е организирано и интерактивно, като същият въпросник е изготвен в Гугъл формс с цел постигане на максимално широко включване на неговите целеви групи и заинтересовани страни.

IV. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ДОПИТВАНЕТО

1. Брой, вид и специфики на най-сериозно засегнатите МСП от локдауна по време на пандемията от COVID-19

*Анализът на получените отговори е структуриран в няколко основни групи. Текстовете поставени в **болд**, представят основните акценти, посочени от респондентите.*

Отговори група 1. „Почти всички МСП“

Над 95% от МСП са били засегнати негативно за сметка на аптечни вериги и дрогерии, които бяха на другия полюс с рекордни продажби.

Предвид икономическата структура на страната, а именно, че МСП са над 95% от общия брой на всички предприятия, заетите в тях лица са над 74% от всички заети в икономиката. МСП осигуряват добавена стойност в размер на над 60% от тази на цялата икономика и този дял се очаква да нараства в бъдеще. Пандемията се е отразила на всички, като разбира се, с различна степен на засягане за всяко едно предприятие, включително според сектора, в който упражнява основната си дейност.

Отговори група 2. „Трудно е да се прецени“

Трудно е да се определи точният брой на МСП, които са пострадали най-сериозно от пандемията. Вероятно около 60-70% от МСП са били засегнати. Въпреки това, в относително число, според проведено проучване на ИАНМСП, близо 50% от анкетираните ръководители на МСП са оценили ефекта на пандемията върху дейността на предприятията им като „значително препятствие“.

Предвид това, че в структурно отношение за страната, микропредприятията са над 90% спрямо останалите, а те често работят с ограничени ресурси, това ги е направило по-уязвими от останалите МСП при тази непредвидена криза. Множество от тях са посрещнали пандемията без развити онлайн платформи или канали за дистрибуция, което е ограничило тяхната способност да се адаптират към промените. Микропредприятията се характеризират и с по-голяма зависимост от местния пазар и местните клиенти, чието ограничено придвижване е оказало негативно влияние върху потреблението, респективно върху тяхното стопанско представяне.

Отговори група 3. „Най-засегнатите сектори са ...“

*„Най-засегнатите от локдауна по време на пандемията от COVID-19 бяха **малките бизнеси и търговските обекти.**“*

*„Особено уязвими бяха **търговците на дребно.**“*

Най-сериозно са били засегнати МСП в сферата на **ресторантьорските и хотелиерски услуги, развлекателните услуги, търговията** (която е нямала възможност за он-лайн продажби), експортно ориентирани предприятия, поради нарушените вериги на доставки, затворените граници и др. Ресторантите, кафенетата и баровете също са изпитали сериозни трудности заради забраните за вътрешно обслужване и въведените общи ограничителни мерки. Туристическият

сектор и този, свързан с отдих и забавления, също са били тежко засегнати.

Търговските дружества - не са успели да се претрасформират към он-лайн търговия. Експертните и консултантските фирми, освен ако не са в сектор производство, не са били много засегнати от пандемията от COVID-19. За цялата 2021 г., например според проучванията, пренощуващите лица в местата за настаняване са били едва 69,0 % от нивото през 2019 г.

*„За мен най-засегнати като видове МСП са **обществени заведения, развлекателни места и културни събития**. Бяха засегнати всички и тяхната специфика на дейност, свързано с масово общуване предупредели тяхното преобладаващо затваряне.“*

Мерките за ограничаване разпространението на вируса (т.нар. „локдаун“) са оказали дълбоко влияние върху колебливата икономика на България. През пролетта на 2020 г. правителството е въвело серия от строги мерки, включително затваряне на училищата и бизнесите, ограничаване на движението на хората и др. Мероприятията по ограничаване на предвиждането на населението и физическото дистанциране в България са имали особено тежко въздействие върху МСП, особено тези, които работят с клиенти, на място. Това са били предимно микропредприятията.

Най-засегнати МСП са били **ресторантите и заведенията за обществено хранене, търговските обекти, туристическите предприятия, дружествата в сферата на недвижимите имоти, услугите за красота и здраве и услугите за обучение**. Локдауните са довели до значително намаляване на приходите и рентабилността на тези предприятия, както и до загуба на работни места.

Според анкетно проучване, в разгара на кризата през 2020 г. малко над 42% от предприятията са пуснали свои служители в платен отпуск, като първа и най-неотложна мярка, а 39% са били принудени да пуснат свои служители в неплатен отпуск. Малко повече от една четвърт или

28% са приложили и двете мерки – платен и неплатен отпуск. Най-крайната мярка, освобождаване на персонал, е била предприета от една пета от предприятията, като най-засегнати са били фирмите в преработващата промишленост. Според друга тревожна информация около 40% от МСП са съобщили за проблеми с ликвидността в резултат на икономическото блокиране, което означава, че близо половината са изпитали тежки последици от ограниченията.

*„Със статистически данни и друга информация, искана в настоящия въпрос не разполагам. Но от наблюдения като гражданин за мен най-пострадали бяха МСП в областите **търговия, строителство, услуги, туризъм, транспорт, някои области на производство** и други с липса на алтернатива за онлайн дейност, а при наличие на такава **ниска степен на дигитализация.**“*

Отговори група 4. Данни и изводи от ИАНМСП

По данни от ИАНМСП, близо **50%** от лицата, ръководещи МСП оценяват ефекта на пандемията върху дейността на предприятията им и последвалия локдаун като „значително препятствие“, а почти **40%** като „умерено“. На този фон малко над **10%** от МСП споделят, че пандемията е имала по-скоро слабо въздействие върху дейността им, като мнозинството сред тях са малки предприятия. Анкетираните микро, малки и средни предприятия дават сходни общи оценки за ефекта на пандемията върху дейността им, с други думи те са засегнати почти еднакво въпреки различията в размера им.

Предвид същността на бизнеса очаквано най-големи затруднения са изпитвали МСП в сферата на хотелиерството и ресторантьорството (средна оценка от 3,79), следвани от фирми в секторите „Туристическа агентска и операторска дейност“ и „Сухопътен транспорт“, които попадат в категория „Други“ (средна оценка 3,50). На трето място, по отношение на степента на затруднения от пандемията са ниско и средно

технологичните производства, които съставляват и най-голямата част от фирмите участвали в проучването, тук средната оценка е 3,38.

Може да се приеме, че предприятията в категорията „Интензивни на знание услуги“ са изпитали по-малко затруднения за сравнение с останалите, като средната оценка в сектора е 2,97. До голяма степен това се дължи на естеството на дейността им, която не предполага директен контакт с клиенти или зависимост от доставки.

2. Най-непосредствените рискове за МСП, произтичащи от локдауна

*Анализът на получените отговори е структуриран в няколко основни групи. Текстовете поставени в **болд**, представят основните акценти, посочени от респондентите.*

Отговори група 1. „Конкретно за непосредствени рискове“

Непосредствените рискове са били свързани със застрашаване на възможностите за производство и реализиране на продукцията, загуба на пазарна позиция, прекъсване на вериги за доставки, фалити, загуба на човешки ресурс (подготвен и обучен), рискове за управление на човешкия ресурс и управление на техните разходи, прекратяване на дейността, както и изпадане в неплатежоспособност.

Съществували са непосредствените рискове, свързани с:

1. временно прекъсване, съкращение или прекратяване на дейности;
2. недостатъчна гъвкавост и ненавременен спешно подпомагане от държавните органи;
3. недостатъчна дигитализация на дейности, където има възможност за това, поради липса на умения, подготвен персонал, намалени/липсващи финансови, кадрови, организационни възможности за въвеждането им;

4. неспазване/пренебрегване на мерките или на част от тях за здравословни и безопасни условия на труд от собствениците/ръководството на МСП и персонала на МСП, което е довело до отсъствия на работници по болест, напуснали, недостатъчна и некачествена дейност по веригите и т.н.;

5. липсата на персонал и поради въведени на национално ниво мерки като: карантина, неплатен отпуск, изисквания за работа в къщи за определени категории граждани и т.н.;

6. намаляване на персонала поради намален оборот, съкращаване на дейности и т.н.;

7. несигурност и липса на финанси;

8. намалена покупателна способност за някои видове продукция/услуги и др.

Локдауните в България през 2020 г. са довели до **значително намаляване на приходите и рентабилността на МСП, загуба на работни места** и проблеми с ликвидността. Това е свързано и с появата на риск за оцеляването на предприятията и възможността им да оперират пълноценно.

Отговори група 2. „Общо за непосредствени рискове“

Локдаунът е довел до рязка **загуба на ликвидност**, особено в категорията на микропредприятията, като немало МСП са останали без средства за текущи разходи. Ограниченията са принудили предприятия да ограничат своята дейност почти незабавно. Липсата на физически клиенти е затруднила дейността на тези, които **не са адаптирали онлайн бизнес модели**. Част от българските МСП не са успели да се ползват от програмите и ресурсите, предвидени в кризисния момент от държавата.

В допълнение към непосредствените рискове, локдауните са имали и редица други негативни последици за МСП, включително **затруднения в**

доставките, проблеми с инвестициите и загуба на конкурентно предимство, което ги е поставило в риск за тяхното пазарно място.

Началото на пандемията е поставило българските предприятия в турбулентна зона. Липсата на поток от клиенти и прекъсваният достъп до международните пазари се е отразило в появата на усещане за голяма несигурност. Освен традиционните загуби и финансовите проблеми, много предприемачи са се сблъскали с предизвикателството да **преосмислят бизнес модела** си. Докато някои не са успяли да се адаптират и са приключили дейността си, рискът от затваряне за други е бил позитивен двигател – те са открили пазарни ниши, някои дори са преориентирали своя бизнес към онлайн пространството, но са били доста малко.

Отговори група 3. Данни и изводи от ИАНМСП

По отношение на конкретните затруднения, породени от COVID-19 кризата, най-често МСП са посочили липсата на оборотен капитал, като това се наблюдава при почти **50%** от всички анкетирани. Това е идентифицирано като сходен проблем за всички предприятия, независимо от големината и сектора, към който принадлежат.

На второ място с почти **45%** се нареждат затруднения в доставките в следствие на ограниченията в международната търговия и свободното движение на стоки.

Отмяната на поръчки от клиенти е третото по честота затруднение в над **40%** от случаите, като най-силно се е било усетено от предприятията в сферата на интензивните на знание услуги. Това може да се обясни с общия спад на потреблението, което е довело до намаление на приходите, а несигурността принуждава фирмите по една или друга причина да отлагат своите разходи във времето. Това се е отразило не само на вътрешния, но и на експортните пазари. Малко над **40%** са регистрирали спад в търсенето на техните продукти или услуги на външни пазари.

Една от преките последици от COVID-19 е изменението в заетостта. **36%** от МСП са заявили, че са извършили съкращения в своя персонал. В **57%** от случаите пък фирмите са посочили, че са успели да запазят броя на служителите си непокътнат, като това е било в резултат и на помощите от страна на държавата за запазване на заетостта. 7% са посочили, че са увеличили числеността на персонала си в разглеждания период.

Основно отражението на пандемията от COVID-19 върху сектора на МСП е било свързано с невъзможността на част от фирмите да осъществяват своята дейност. Малко **повече от половината от МСП са преустановили поне временно своята дейност** по една или друга причина.

Според фирмите, най-честият фактор за временното преустановяване на дейността, е бил спадът в поръчките от клиенти, което е следствие на намаленото всеобщо потребление. С този проблем са се сблъскали **37%** от фирмите, като при микро и малките предприятия това е било по-често срещана практика. За сравнение само **27%** от средните по големина предприятия са преустановили временно дейност поради тази причина. Спадът в поръчките, като причина за спиране на дейност, също така много по-често се е наблюдавала в производствените сектори.

Втората най-честа причина е била свързана с преустановяване на дейността поради временна забрана от властите, за което съобщават **19%** от фирмите. Най-негативно са почувствали ефекта от пандемията **9,5% от анкетираните, чиято дейност е била прекратена за неопределен период от време**. Най-засегнати тук са били предприятията в сектор „Хотелиерство и ресторантьорство“.

3. Отрицателни въздействия в средносрочен и дългосрочен план за МСП от локдауна

*Анализът на получените отговори е структуриран в няколко основни групи. Текстовете поставени в **болд**, представят основните акценти, посочени от респондентите*

Отговори група 1. „Накратко за отрицателните въздействия“

Отрицателни въздействия в средносрочен и дългосрочен план за МСП от локдауна са били свързани с:

1. фалити и сериозни предизвикателства за оцеляване;
2. нарушен цикъл на паричния поток;
3. загуба на клиенти;
4. загуба на персонал;
5. отлагане на важни инвестиции;
6. недостатъчни финанси, опит и държавно подпомагане за въвеждане на иновативни, включително и дигитални дейности;
7. невъзможност за възобновяване на прекъснати и намалени дейности в необходимия обем и начин;
8. недостатъчно гъвкава и пълноценна държавна политика за подпомагане на МСП.

В средносрочен и дългосрочен план трудностите са били по отношение компенсирани на загубите и връщане на клиентите след COVID-19 ситуацията, нарушаване на съществуващите отрасли и междуотраслови връзки, дефицит на отделни стоки и услуги, намаляване като цяло производството и потреблението.

*„За отрицателни въздействия в средносрочен план мога да отбележа - **липсата на яснота** кога може да приключи пандемията, а в дългосрочен как МСП да създадат **трайни отношения с техните служители.**“*

Отговори група 2. „Подробно за отрицателните въздействия“

„Това е сложен въпрос, тъй като икономиката е динамична среда и се влияе от много вътрешни и външни фактори.“

В краткосрочен план вътрешните фактори са били обосновани от **политическа нестабилност**, липса на ясна визия за развитието и приоритизирането на сектори в икономиката, постоянно променяща се нормативна уредба и др. Във външно отношение **продължаващата война в Украйна** е дала отражение върху цената на енергийните суровини, които имат пряко отношение върху цените на суровините и готовата крайна продукция.

Нарушените и все още невъзстановени в пълна степен вериги на доставки основно от азиатски пазар, също са сред предизвикателствата, пред които са били изправени МСП в средно и дългосрочен план. В различните сектори, които е трябвало да затворят напълно, се е получила загуба на подготвени кадри, които е трябвало да се преориентират в други професии, за да оцелеят и след това не са пожелали да се върнат в предходната си сфера на дейност. Загубата (липсата) на човешки ресурс (подготвен и обучен персонал) е бил най-големият проблем пред икономиката, както в средносрочен, така и в дългосрочен план.

Работниците са преосмислили натовареността си, осъзнали са, че са финансово незащитени и са **отдръпнали доверието си от работодателите**. Появили са се нови професии, свързани с дигитализацията, които не са така натоварващи, при които можеш да планираш сам заетостта си.

След локдауна, множество МСП са изпитали финансови трудности поради прекъсването на операциите и намалението на приходите. Този дефицит е **ограничил възможностите за растеж, иновации и разширяване** на пазарите, в които оперират. МСП са били принудени да **променят своята бизнес стратегия** или дори някои от тях да прекратят дейността си. **Нарастващите дългове и неплатени сметки** са оказали

натиск върху ликвидността и финансовата стабилност на фирмите. Паралелно с това, са възникнали нови потребителски навици и предпочитания, към които не всички МСП са успели да се адаптират. Това в крайна сметка е променило структурата на множество от пазарите, където предприятията оперират.

*„Трудно е да се оцени в детайли какви ще бъдат средно- и дългосрочните въздействия, но българските предприятия ще споделят множество негативни последици още дълги години. Локдауните имаха и продължават да имат сериозни отрицателни въздействия върху МСП в България. Те мога да се систематизират като **икономически, социални и психологически** и всички имат своето отражение и до ден днешен върху част от предприятията.“*

Локдаунът също така е предизвикал значителна промяна в нагласата на потребителите, много от които са останали без доходи и покупателна способност. Това се е отразило негативно на икономическите показатели на страната, с което са се нарушили **качеството и балансът на българския пазар**. Влошил се е и показателят на **регионалното разпределение на доходите и бедността**, утежнили са се външните фактори като проблемите с набирането на достатъчно и квалифициран персонал, осигуряването на качествената инфраструктура от много общини. Последните са представлявали значително дългосрочно препятствие за развитието на пълния потенциал на българския бизнес.

Отговори група 3. Данни и изводи от ИАНМСП

Възстановяването на икономиката и в частност на МСП от световната пандемия от COVID-19 е процес, който дава своето отражение върху развитието на малкия и средния бизнес, както в средносрочен, така и в дългосрочен план. Затова проучването на Агенцията включва и оценка на нагласите на микро, малките и средни предприятия за техните финансови резултати.

57% от анкетираните МСП са очаквали допълнителен спад в своите приходи през 2021 г., като нагласата е била този процент да намалява в процеса на възстановяване. Очакванията на предприятията за възстановяването на приходите им варира според отрасъла, в който развиват своята дейност. Най-бързо възстановяване и подобряване на приходната част са очаквали фирмите в интензивните на знание услуги, а най-бавно – в преработвателната промишленост.

Инвестиционната активност на МСП е била важен измерител за жизнеспособността им. Спадът в приходите в резултат на кризата и несигурността несъмнено се се отразили върху средствата, заделени за инвестиции и в отлагането им във времето, особено тези, които не са изключително належащи. По-големите предприятия имат по-голяма възможност за инвестиции по време на криза и възстановяване. Процентът на средните предприятия, които не са извършили инвестиции по време на кризата, е бил **48,8%**, докато при микро и средните е съответно **64,1%** и **66,3%**. Експортно ориентирани предприятия е било много по-вероятно да направят инвестиции по време на криза и в процеса на възстановяване, като по този начин да поддържат своята конкурентоспособност на международните пазари.

Тези, които биха заделили средства за инвестиции са посочили, че биха инвестирали в нови продукти – 27,6% и в дигитални решения – 22,1%. Може да се каже, че въвеждането на нови продукти и дигитализация са двете основни стъпки, които бизнесът е предприел, за да успее да излезе по-силен от кризата и по-бързо да се възстановят икономическите параметри. Инвестициите в квалификацията на персонала е останала на последно място в дневния ред на МСП, като само **16,1%** от тях са решили да инвестират в човешкия капитал.

4. Възможности държавата да предвиди смекчаващи мерки, или по-леки решения, адаптирани за МСП при въвеждането на локдауна

*Анализът на получените отговори е структуриран в няколко основни групи. Текстовете поставени в **болд**, представят основните акценти, посочени от респондентите*

Отговори група 1. „За облекчените мерки за МСП в резюме“

„Не. Аз мисля, че не можеше. Не знам. Държавата отдавна трябваше да насърчи МСП да използват алтернативни методи на заетост, да насърчава по-краткото и по-щадящо работно време, да се развиват частни БУФЕРНИ фондове в отделни браншове...“

„Оставам с впечатление, че Държавниците ни си нямат на идея.. и са доста "тривиални в мерките си".“

„Да. По мое мнение в първия етап – да. Винаги има възможности и не всякога се използват изцяло. Българската държава положи определени усилия, но пандемията беше шок и предизвикателство за целия свят!?“

„Не считам, че нещо основно и значително като цяло можеше в повече да се извърши. Действията се извършваха в синхрон с тези в целия Европейски съюз. Държавата наистина направи много съобразно ситуацията. Пандемията беше непредвидена и в много голям обхват и с тежки последствия за хората.“

Отговори група 2. „За облекчените мерки за МСП в детайли“

*„Това е сложен въпрос, тъй като се действаше *ad hoc*.“*

Никой в световен мащаб не е бил подготвен за такава застрашаваща здравето на населението ситуация. Въпреки, че България е прилагала общо възприетите практики и модели, прилагани в ЕС, все пак е допуснала една по-лека форма на локдаун! Постепенно е започнало систематизиране на действията и мерките, като за някои сектори на

икономиката те са били пагубни (туристически бранш, заведения и развлекателни дейности, култура и др.), докато за други в сферата на услугите и търговията, не е имало такъв проблем и дори са били реализирани по-високи печалби от пред пандемичната година.

„Икономическите стимули и помощи драстично закъсняха, не бяха достатъчно големи и фокусирани, както и изискваха сравнително голяма документация, за да се получат от тези, които попадаха в обхвата им.“

Държавата е следвало да предвиди смекчаващи мерки за МСП при въвеждането на локдаун, **по примера на други членки на ЕС с подобна структура на икономиката.** Множество държави по света са въвели **добре премислени мерки, основани на субсидии, стимули, данъчни облекчения и гарантирани кредити,** за да подпомогнат МСП. Освен това са о сторили бързо. Германия е реагирала още в първата седмица на пандемията, когато е настъпила в Европа. Тези мерки са целели да запазят ликвидността и да предотвратят масови фалити и загуба на работни места. Освен това, трябвало е незабавно да се наблегне на утвърждаването на **единни, адаптирани и устойчиви условия и протоколи,** които позволяват на МСП да продължат работата си при стриктни санитарни изисквания.

Държавите по целия свят са били поставени пред невиджани предизвикателства с избухването на пандемията от COVID-19 и реакциите им са варирали в зависимост от множество фактори – икономическа стабилност, здравна система, социални нагласи и други. Въвеждането на локдаун е било изключително трудно решение, както в България, така и по света и много страни са го приложили като последно средство срещу разпространението на вируса. Въпреки това, държавата ни е следвала рефлексивен подход, като е „крадяла“ от чуждия опит и **не е извършила пълноценен и комплексен анализ** за това какви мерки да въведе и до каква степен те да бъдат интензифицирани. Това е остави българските

МСП „извън борда“ на какъвто и да било сериозно премислен и адаптиран вариант за стимулиране на тяхната икономическа жизненост и насърчаване на пълноценна дейност, доколкото това би било възможно.

Отговори група 3. Данни и изводи от ИАНМСП

В условията на пандемия са били въведени различни по продължителност и обхват мерки за държавна подкрепа на бизнеса, които са включвали инструменти, подкрепящи ликвидността и заетостта чрез грантови схеми и поемане на част от разходите за възнаграждения и осигуровки. **45,2%** от допитаните МСП от агенцията са посочили, че са се възползвали от някакъв вид държавна помощ. На най-широко приложение се е радвала мярката „60 на 40“ (21% от респондентите), като от нея са се възползвали предимно по-големите работодатели, тъй като 36,6% от средните предприятия са декларирали, че са я използвали, докато делът при микро и малките предприятия е значително по-нисък, съответно 11,5% и 22,5%.

От друга мярка за подкрепа на заетостта, „Заетост за теб“, са се възползвали 7% от анкетираните. Тук 12% от средните по големина предприятия са получили подкрепа, докато при микро и малките процентът е 2,6% и 3,8%.

Според фирмите, обаче **бавното изпълнение на мерките и закъсненията на плащанията** са довели до **загуба на ликвидност и понижаване на ефективността** на държавната помощ. В анкетата са посочени и някои пропуски, като липсата на мерки както за самоосигуряващите се лица, така и за част от секторите в икономиката, които са засегнати непряко. Също така според фирмите е било важно да се намери подходящата формула за подпомагане на жизнеспособни предприятия с парични средства при облекчени финансови критерии.

5. Необходимост държавата да се допита до МСП относно мерките и ефектите, свързани с локдауна

*Анализът на получените отговори е структуриран в няколко основни групи. Текстовете поставени в **болд**, представят основните акценти, посочени от респондентите.*

Отговори група 1. „И да, и не накратко“

„Да. Комуникацията би могла да бъде и по-ефективна!“

„Да, трябваше! Тъй като структурата на МСП е най-разнообразна и всеки има своите специфики, трябваше да има една унифицирана първоначална подкрепа и след това по сектори, според отражението на пандемията върху тях.“

„Разбира се, че държавата трябваше да се допита до МСП. Не можеш и не трябва да правиш политика без да зачетеш мнението на този за когото го правиш.“

„Да. Това обикновено помага.“

„Да, но за тази дейност трябваше да има организация и капацитет за действие, защото бързината и ефективността на действие и вземане на решения в този случай също е ключова.“

„Не. Мисля, че държавата трябва сама да определя тези мерки в съгласуваност между компетентните министерства.“

„Нямам мнение. Можеше да има поне диалог с обратна връзка. По сектори и онлайн, за да се чува гласът на МСП управителя.“

Отговори група 2. „Да, защото ...“

Държавата е била длъжна да се допита до МСП, но според оценките на респондентите, тя не го е сторила ефективно. Включването на МСП в процеса на взимане на решения е щяло да осигури по-точно и реалистично управление на предизвикателствата, пред които са се изправили предприемачите. МСП са ключова част от икономиката, и

потенциалните негативни последствия от локдауна са оказали върху тях широкообхватни икономически последици. Когато държавата е информирана за специфичните нужди и проблеми на МСП, тя би могла да формулира далеч по-ефективни и целенасочени мерки. Освен това, адаптирането на политиките към конкретните нужди на МСП би ги направило по-близо до качеството "**направени по мярка**", което би увеличило тяхната резултатност и приемственост.

Включването на МСП в диалога и процеса на вземане на решения е било **критично важно**, особено в условията на кризата с коронавируса. Не случайно се споменава при всеки един анализ, че те формират гръбнака на много икономики, включително тази на България, и предоставят значителен брой работни места и дял на икономическата активност. В тяхната същност е да са по-уязвими към внезапни икономически шокове, какъвто беше локдаунът.

Ето защо от решаващо значение е било държавата да се консултира с МСП преди да въведе радикални мерки. Такива консултации са щели да помогнат на управляващите да разберат реалните предизвикателства и нужди на българските предприятия, с оглед смекчаване на икономическия удар и подпомагане на бизнеса в тези трудни времена. Това е щяло да има и психологически позитив, като повиши доверието в държавата и сътрудничеството с нея. МСП не са единствено статистически номера или икономически индикатори – те са животът и душата на местната икономика, те са епицентърът на иновациите и предприемачеството. Техният глас трябва да бъде чуван, особено в моменти, когато се вземат ключови решения, които пряко ги засягат.

Отговори група 3. Данни и изводи от ИАНМСП

Запитани за това какви помощни мерки МСП биха оценили като подходящи за самите тях, **67%** са посочили безвъзмездна финансова подкрепа, а **54%** са идентифицирали мерки в подкрепа на заетостта,

като и двете са били приложени от държавата. На трето място с **44%** фирмите са посочили една мярка, която не се приложи - въвеждане на данъчни облекчения или отлагане и разсрочване на данъчните задължения.

6. Наличието на предварително подготвени механизми, мрежи и контакти на МСП и техни организации ще позволи ли на държавата да взема по-открити и ефективни бъдещи решения при кризи и ако „да“, защо и как?

*Анализът на получените отговори е структуриран в няколко основни групи. Текстовете поставени в **болд**, представят основните акценти, посочени от респондентите.*

Отговори група 1. „Да, накратко“

„Да, категорично! Принципно да“!

*„Да, разбира се! Да, ще позволи, ако представителствата се канят за диалог, а не за **УВЕДОМЯВАНЕ** за вече взети решения.“*

„Със сигурност предварителната подготовка подпомага вземането на информирани решения.“

„Да. Аз обаче мисля, че не само нашата държава не беше готова, а всички държави от цивилизованият свят.“

„Да. Няма да се налагат спешни, неподготвени и случайни решения.“

Отговори група 2. „Да, с аргументи...“

Наличието на предварително подготвени механизми, мрежи и контакти на МСП и техни организации е стратегически важно, не само в извънредна ситуация, като пандемията от COVID-19, а по принцип. Икономически проблеми и предизвикателства съпътстват постоянно вътрешната и външната среда. Контактите с мрежи и/или организации на МСП са важни за планирането и реализирането на държавната икономическа политика.

Приоритизирането на отделни сектори, стимулирането на други в затруднено положение, осигуряването на предвидима административно-законодателна среда е от изключително значение за развитието на икономическите субекти в страната.

„Да, но относително в българския контекст.“ Наличието на предварително подготвени механизми, мрежи и контакти на МСП и техни организации определено би предоставило на държавата възможността да взема по-открити и ефективни решения при кризи. Когато комуникацията между държавата и бизнеса е засилена, информацията се обменя бързо и прецизно, което позволява на регулаторните органи да реагират своевременно и адекватно. Освен това, когато МСП и техните организации участват активно в процеса на взимане на решения, се създават предпоставки за повишено доверие, ефективност и разбирателство между двете страни.

Относително е, защото в исторически план често държавата не е проявявала активен интерес към мнението и потребностите на бизнеса, особено на МСП. Тази тенденция би могла да ограничи пълния потенциал на подобни комуникационни канали и да доведе до пропуски в решенията, приети по време на криза или пък да доведе до формалистично, казуистично отношение на публичните органи към "гласа" на частния сектор.

*„Да, наличието на предварително подготвени механизми и мрежи ще **укрепне реактивността на МСП**“.* Тези структури би следвало да улеснят комуникацията и бързото решаване на проблеми. Предварително установените контакти и канали за комуникация биха позволили на организациите да реагират бързо, като мобилизират ресурси и обменят информация почти веднага след настъпване на криза. Когато държавните органи и МСП работят заедно, това най-малкото би могло да подобри прозрачността и да насърчи доверието в публичния сектор, че ще вземе качествени информирани решения.

*„Да безусловно. Но това трябва да е инструментариум и от страна на държавата и от страна на МСП, комуникиращ си и обменящ опит и данни. Това според мен попада в така наречените **превантивни действия**.“*

За тази цел от държавата би трябвало да се използват и разработените инструментариуми за защита при бедствия в Закона за защита при бедствия, управление при кризи в Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност и за извънредна епидемична обстановка в Закона за здравето и създадените контакти с МСП във връзка със стопански и административни инициативи. Обединявайки и прецизирайки целия посочен инструментариум, би се създала една съвременна и гъвкава организации със съответните координационни и отговорни органи и капацитет.

Отговори група 3. Позиция на ИАНМСП

Безспорно наличието на предварително подготвени механизми, инструментариуми, мрежи и политики за насърчаване на предприемачеството в страната би направило **по-открити и прозрачни** евентуални бъдещи решения на държавата в различни кризисни ситуации. Този подход от една страна би бил показател за предварителна готовност на държавата за справяне, а от друга страна би дало по-голяма прозрачност за стопанските субекти в условията на евентуална криза. Но самото явление „криза“ поради своя характер до голяма степен води до много неизвестни, които не биха могли да се предвидят на 100 процента. Затова адекватните и навременни решения във всяка конкретна ситуация са от съществено значение плюс предварителното планиране на мерки, политики и инструменти при евентуална криза.

7. Още по темата

1. *„Българската държава трябва да държи ръка на пулса на икономиката в реално време, непрекъснато и постоянно. Това е особено важно за бизнеса на МСП - гръбнак на родната икономика!“*

2. *„Тази анкета трябва да касае участниците в процеса, а не по-широк кръг специалисти от други области“.*

3. Всяка криза е уникална и носи със себе си свои собствени предизвикателства, които могат да изискват специфични решения. Те не винаги са в синхрон с интересите на всички страни. Важно е да се подчертае, че дори и при добра комуникация и взаимодействие, не всички решения ще бъдат идеални за всички участници. Ако МСП се разглеждат като гръбнака на обществото, проблемите, които те изпитват, имат директно влияние върху стабилността и просперитета на цялата държава. Ето защо е крайно необходимо да се подхожда към техните проблеми не просто реактивно, не единствено в условията на криза, а стратегически и прозорливо чрез реални, приложими мерки, които да се адаптират към динамиката на бизнес средата в национален план и да й осигурят устойчивост и имунитет, независимо от външните шокове на средата, в която оперират. Поддържането на здрави МСП е равносилно на поддържането на устойчива и растяща икономика.

4. Ефективният обмен на информация може да доведе до по-проактивно и ефикасно управление в кризисни ситуации. През 2020 г., когато светът беше засегнат от пандемията от COVID-19, държави като Южна Корея (където МСП за 99% от всички предприятия, а от 2017 г. действа автономно министерство за МСП и стартъпите), например, са показали впечатляваща реактивност, защото са разполагали с **предварително установени механизми и протоколи**, както от здравен, така и от икономически характер, породени от предишни епидемични кризи като MERS И SARS. Тези управленски системи са позволили да се вземат по-добри и информирани решения, съответно да

се смекчи шокът за бизнеса, без да се налага да се затварят и да се ограничават МСП в толкова голяма степен.

5. Непрекъснато се говори за пандемията като криза. Но в националното законодателство пандемията попада напълно под определението за бедствие по Закона за защита при бедствия и не е толкова близко до определението за криза, в което основно е това по Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност. Това е важно, защото по време на пандемията Covid не са се използвали силите и средствата на Главна дирекция Пожарна безопасност и защита при бедствия по Закона за защита при бедствия в необходимия обем също като основни, а някак си са останали в сянка.

Съгласно чл. 9 от Закона за защита при бедствия, задължително плановете за защита при бедствия, които са част от превенцията и които са на национално, областно и общинско ниво, съдържат и части за защита при наводнения, земетресения и радиационна авария. Другите видове защиты са спрямо анализ на риска. Допълнително във всички планове има нормативно посочено разпределение на задълженията и отговорните органи и лица за изпълнение на предвидените мерки. Тоест от тук може на ниво министерства, областни нива и общини да се възложат отговорностите съобразно сферите им на дейност.

На следващо място, частта за радиационна авария е всъщност Външния аварийен план на АЕЦ Козлодуй, разработен на основание Закона за безопасно използване на ядрената енергия (което е нормативно разписано), частта "Наводнение" от плановете за защита при бедствия се изготвя, като се съобразява и с плановете за управление на риска от наводнения, разработени при условията и по реда на Закона за водите (това също е написано нормативно в Закона за защита при бедствия).

Нормативно правилно е и Националният план за готовност и действие при епидемия или пандемия по Закона за здравето да е също

задължителна част от Националния план за защита при бедствия. Именно ГД ПБЗН може и е задължена по закон да контролира необходимия инструментариум при бедствия, вкл. пандемия, на различните институции и да използва мрежовите си комуникационни инструментариуми за техническото изпълнение на контактите с МСП, като по този начин подпомогне експертите в държавните институции, които имат за задачи да създадат необходимите материали за контактите с МСП, да ги анализират и да създадат специфичните мерки.

Съгласно подзаконовата уредба към Закона за отбраната и въоръжените сили в държавните и общински организации трябва да има оперативни дежурни на 24 часово непрекъснато дежурство. А тези дежурни в министерствата и другите държавни и общински администрации по Закона за отбраната и въоръжените сили имат нормативно разписани задължения и за защита при бедствия основно в сферата на оповестяване и комуникационни връзки, които е необходимо да се използват в целия им обем и капацитет за извършването на подпомагащи технически операции за всички дейности в организациите. Това въобще не би се отразило на натовареността им, напротив би я уплътнило. Всички превантивни дейности по Закона за защита при бедствия, вкл. и планирането, се извършват заедно и с подпомагане на сдружения, юридически лица и други от бизнеса, вкл. и МСП.

6. *„Относно цялостните предварителни оценки на въздействията по Закона за нормативните актове. Преглеждайки извършените цялостни предварителни оценки на въздействията по Закона за нормативните актове и Наредбата към него за периода 2020-2022, публикувани на Портала за обществени консултации, считам че в тях оценка на въздействието върху малките и средните предприятия и **МСП-тест не се извършват или се извършват повърхностно и не по същество**, както се изисква в нормативните актове и приетото с РМС Ръководство. Текстът в повечето случаи е общ и по-малко от една страница, както и липсват*

целенасочени консултации с МСП. Единствено в цялостната предварителна оценка на въздействието на ЗИД на Закона за лекарствените продукти в хуманната медицина от 2020 г. считам, че има изследване и оценка по същество извършена...

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Генералният извод, който може да бъде направен от проведеното он-лайн допитване за експертно апробиране на механизма за участие на МСП при създаване, реализиране и наблюдение на мерки за предотвратяване и преодоляване на кризи като тази от COVID-19 е, че когато е налице достатъчно добро ниво на предварителна подготвеност и бъде проведено подходящо планиране, провеждането на консултативни упражнения като това може да доведе до изненадващо добри резултати, въпреки че темата на допитването не е част от проблемите на деня и въпреки общото нежелание на фирмите и хората за участие в подобни допитвания, поради умора от консултирането и недоверие в „системата“.

В конкретния случай беше приложен подходът на „Лупата за типология“, който позволи извършването на подходящо набелязване на МСП, чрез провеждането на различни сечения според техния вид, независимо от вече наличната им категоризация на микро-, малки и средни предприятия чрез критерии като: сектори на промишлеността, географски региони, специфични дейности, специфични предприятия и други. Благодарение на него беше идентифициран окончателно МСП панелът, с който да бъде проведено допитването. Накрая с помощта на кратки и ясни въпроси, при използването на няколко различни он-лайн средства за комуникация беше проведено същинското допитване под формата на бързо сондиране с избраните адресати.

